

فقه سیاسی شیعه

ساز و کارهای تحول در دوران معاصر

سید کاظم سیدباقری

شناسنامه پژوهشی اثر

عنوان طرح نامه : ساز و کارهای تحول در فقه سیاسی شیعه- در دوران معاصر

موضوع اصلی: ساز و کارهای تحول در فقه سیاسی شیعه- مطالعه موردی : دوره معاصر

پژوهشکده: نظام های اسلامی ، گروه علمی: سیاست

مدیر گروه: محسن مهاجرنیا ، مؤلف : سید کاظم سیدباقری

ناظر علمی: حجت الاسلام والمسلمین علی اکبر رشاد

ارزیاب اول: منصور میراحمدی ، ارزیاب دوم: احمد جهان بزرگی

مدت اجرای تحقیق: ۲ سال



فقه سیاسی شیعه

ساز و کارهای تحول در دوران معاصر

سید کاظم سیدباقری

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

طراح جلد: سیدایمان نوری نجفی

چاپ اول: ۱۳۸۸ شمارهگان: ۲۵۰۰ نسخه

قیمت: ۴۷۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۲-۳۹۸۲-۷۵-۲

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات

سرشناسه: سیدباقری، کاظم

عنوان وبلاگ: فقه سیاسی شیعه: ساز و کارهای تحول در دوران معاصر.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۸.

مشخصات طاهری: ۳۹۱ ص.

قیمت: ۴۷۰۰۰ ریال شابک: 978-964-2982-75-2

وصفیت فهرست نویسی: فیا

پاداشت: کتابخانه: ص ۳۵۵-۳۷۸، همچنین به صورت ریزوبیس.

موضوع: شیعه و سیاست، موضوع: علوم سیاسی [فقه]، موضوع: اسلام و سیاست.

شماره افزودن: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده بندی کنگره: ۱۳۸۸، ۲-۸، ۳۳۱ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۲۳

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۳۷-۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۹
سخن نخست.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
بیان موضوع.....	۱۵
پیشینه تحقیق.....	۲۰
مفاهیم پژوهش.....	۲۳
سازمان‌دهی پژوهش.....	۲۸
فصل اول: روش و تمهیدات نظری.....	۳۱
درآمد.....	۳۱
۱. هرمنوتیک کلاسیک.....	۳۳
۲. اجتهاد.....	۴۴
۲ - ۱. ویژگی‌های معرفت‌شناختی اجتهاد.....	۴۷
الف. اعتبار معرفت بشری در گستره فراتر از ظاهر نصوص.....	۴۹
ب. امکان شناخت پویا از آموزه‌های فقهی.....	۵۳
ج. به رسمیت شناختن متغیرات.....	۵۹
۲ - ۲. ویژگی‌های روشی اجتهاد.....	۶۲
الف. نظام‌وارگی.....	۶۵
ب. عقلی - عقلایی.....	۶۶

ج. بازسازی و بازآفرینی.....	۷۱
د. در راستای فهم نصوص.....	۷۶
خلاصه و جمع‌بندی.....	۸۰
فصل دوم: معیارهای ثابت در فقه سیاسی شیعه.....	۸۳
درآمد.....	۸۳
معیارهای ثابت فقه سیاسی شیعه.....	۹۳
الف. نص‌گرایی.....	۹۴
ب. بهره‌گیری از عقل.....	۹۸
ج. عدالت‌محوری.....	۱۰۴
خلاصه و جمع‌بندی.....	۱۱۱
فصل سوم: زمینه‌ها و ساحت‌های فکری - اجتماعی تحول در فقه	
سیاسی شیعه دوره معاصر.....	۱۱۳
درآمد.....	۱۱۳
اول: زمینه‌های فکری - اجتماعی تحول در فقه سیاسی شیعه معاصر.....	۱۱۵
الف. پرسش‌گری‌های جدید و چالش‌های سیاسی - اجتماعی.....	۱۱۵
ب. رویارویی با اندیشه‌های رقیب.....	۱۲۰
ج. در جستجوی گزینه بدیل قدرت.....	۱۲۶
د. حضور در عرصه قدرت.....	۱۳۱
دوم: ساحت‌های فکری - اجتماعی تحول یافته در فقه سیاسی دوره معاصر.....	۱۳۷
الف. گذر از قدرت مطلقه به قدرت مقیده.....	۱۴۱
ب. پذیرش حوزه عرفی در کنار حوزه شرع.....	۱۴۳
ج. گذر از نگاه فردی به نگاه جمعی.....	۱۴۴
د. طرح و تقاضای هم‌زمان عدالت و آزادی.....	۱۴۵
خلاصه و جمع‌بندی.....	۱۴۶
فصل چهارم: سازوکارهای تحول در فقه سیاسی شیعه.....	۱۵۱
درآمد.....	۱۵۱

- اول: حجیت عقل..... ۱۵۴
- الف. جایگاه حجیت عقل در فقه سیاسی..... ۱۵۷
- ب. حجیت عقل و تحول در فقه سیاسی..... ۱۶۴
- دوم: پذیرش مقتضیات زمان و مکان..... ۱۷۰
- الف. جایگاه مقتضیات زمان و مکان در فقه سیاسی..... ۱۷۱
- ب. مقتضیات زمان و مکان و تحول در فقه سیاسی..... ۱۷۳
- سوم: مصلحت..... ۱۷۶
- الف. جایگاه مصلحت در فقه سیاسی..... ۱۷۷
- ب. مصلحت و تحول در فقه سیاسی..... ۱۸۰
- چهارم: تحولات موضوعی..... ۱۸۶
- الف. جایگاه تحول موضوعی در فقه سیاسی..... ۱۸۶
- ب. تحولات موضوعی و تحول در فقه سیاسی..... ۱۸۸
- پنجم: قلمرو آزاد فقهی..... ۱۹۳
- الف. جایگاه قلمرو آزاد فقهی در فقه سیاسی..... ۱۹۳
- ب. قلمرو آزاد فقهی و تحول در فقه سیاسی..... ۱۹۷
- ششم: تحول در علم اصول..... ۲۰۳
- الف. جایگاه علم اصول در فقه سیاسی..... ۲۰۴
- ب. علم اصول و تحول در فقه سیاسی..... ۲۰۶
- خلاصه و جمع‌بندی..... ۲۰۸
- فصل پنجم: سنجش و ارزیابی ظرفیت‌های تحول فقه سیاسی شیعه در دوره معاصر..... ۲۰۹
- درآمد..... ۲۰۹
- اول: نقش عقل در تحول فقه سیاسی معاصر..... ۲۱۰
- دوم: نقش زمان و مکان در تحول فقه سیاسی معاصر..... ۲۲۲
- سوم: نقش مصلحت در تحول فقه سیاسی معاصر..... ۲۳۵
- چهارم: نقش تحولات موضوعی در تحول فقه سیاسی معاصر..... ۲۴۹

پنجم: نقش قلمرو آزاد فقهی در تحول فقه سیاسی معاصر.....	۲۶۰
ششم: نقش علم اصول در تحول فقه سیاسی معاصر.....	۲۶۸
خلاصه و جمع‌بندی.....	۲۷۵
فصل ششم: ساحت‌های بایسته تحول فقه سیاسی شیعه در دوره معاصر.....	۲۷۷
درآمد.....	۲۷۷
نظریه‌پردازی در فقه سیاسی معاصر، گام‌های آغازین.....	۲۷۸
اول: نظریه‌پردازی در فقه سیاسی.....	۲۹۰
الف. فقه سیاسی، حرکت در جهت تولید.....	۲۹۵
ب. ضرورت گذر از نگاه فردی.....	۳۰۶
ج. پیوند درگیرانه با واقعیت‌های اجتماعی.....	۳۰۸
د. تکیه بر داشته‌های بومی و روش انتقادی.....	۳۱۰
دوم: تکاپو برای ارائه نظام سیاسی.....	۳۱۶
دلایل امکان ارائه نظام در فقه سیاسی.....	۳۲۱
الف. شکل‌گیری نظام در فقه سیاسی.....	۳۲۲
ب. فقه سیاسی، مجموعه عناصر هماهنگ.....	۳۲۴
ج. توانایی فقه سیاسی برای پویایی و روزآمدی.....	۳۲۷
د. تجلی برنامه‌ریزی در فقه سیاسی.....	۳۳۰
هـ. آموزه‌ها و دستورهای اجتماعی.....	۳۳۳
خلاصه و جمع‌بندی.....	۳۳۵
خاتمه: جمع‌بندی و برخی نتایج.....	۳۳۷
کتابنامه.....	۳۵۵
فهرست آیات.....	۳۷۹
فهرست روایات.....	۳۸۳
نمایه.....	۳۸۵

پیشگفتار

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظامی براساس آموزه‌ها و احکام آن در ایران از یک سو و شکست مکاتب بشری و ناکامی نظام‌های گوناگون اجتماعی در تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان از سوی دیگر، بر گستره انتظار بشر از اسلام افزوده است.

انتظار آن است که اسلام به عنوان دین هدایت فرد و اداره جامعه تبیین، نظام‌های اجتماعی آن ترسیم و دیدگاه آن در مواجهه با یافته‌های علوم انسانی و مکاتب بشری، با منطقی مستدل و مستند ارائه گشته، بینش‌ها، ارزش‌ها و منش‌های دینی متدینان، آسیب‌شناسی و ساحت قدسی دین از پیرایه‌های موهوم و موهون، پیراسته گردد.

تحقق این امور، پژوهشی دقیق، جامع و سامان‌مند پیرامون کشف و بازآفرینی آموزه‌های اسلام و نظام‌های اجتماعی آن و همتی والا و تلاشی شایسته و روزآمد را می‌طلبد و این امر بدون تأسیس نهادهای پژوهشی و آموزشی ممحّض و کارآمد میسر نیست.

بدین منظور پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانش‌نامه‌نگاری و نوزده گروه علمی تخصصی در سال ۱۳۷۳ تأسیس گردید.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی، که مشتمل بر شش گروه اخلاق و تربیت، اقتصاد، فقه و حقوق، سیاست، مدیریت اسلامی و اندیشه جوان است، به‌طور

خاص با مطالعه نظامات اجتماعی، اهداف ذیل را تعقیب می‌کند:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛
 ۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛
 ۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسانی به متولیان امور و بسترسازی برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛
 ۴. تحقیق در باب مسائل مستحدثه به انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛
 ۵. پاسخگویی به شبهات مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی و اقتصادی اسلام؛
 ۶. شناخت و نقد علمی مکاتب و نظامات معارض.
- تحقیق حاضر که نتیجه تلاش علمی دکتر سید کاظم سیدباقری در گروه سیاست پژوهشکده نظام‌های اسلامی است به موضوع سازوکارهای تحول در فقه سیاسی شیعه در دوره معاصر می‌پردازد. در این اثر بعد از تبیین مفاهیم و دانش‌واژه‌ها، روش پژوهش، تمهیدات و چارچوب نظری بحث به بررسی اصول و معیارهای ثابت، زمینه‌ها و ساحت‌های فکری - اجتماعی تحول در فقه سیاسی شیعه در دوره معاصر می‌پردازد؛ و سپس با اشاره به سازوکارهای تحول در فقه سیاسی آنها را در معرض ارزیابی قرار می‌دهد و در ادامه با تمرکز بر بحث ساحت‌های بایسته فقه سیاسی شیعه در دوره معاصر به ابعاد نوآوری و نظریه‌پردازی اشاره می‌کنند و در پایان با تأکید بر مقوله نظام سیاسی در فقه و ظرفیت‌های آن در این زمینه بحث را در قالب جمع‌بندی و نتیجه‌گیری به پایان می‌رسانند. آنچه به این اثر امتیاز داده است استفاده از منابع اسلامی در طرح مباحث می‌باشد، که به دلیل کم‌پیشینگی تحقیقاتی از این دست در باب تحول در فقه سیاسی شیعه، گام کوچکی در پیشبرد ادبیات آن در اسلام تلقی می‌شود.

در پایان لازم می‌دانیم از دانشور گرامی، محقق متعهد و عضو محترم گروه

سیاست، جناب حجت الاسلام دکتر سید کاظم سیدباقری و همه عزیزانی که در آماده سازی این کتاب نفیس تلاش کرده اند تقدیر و تشکر نماییم. از ناظر علمی محترم جناب حجت الاسلام استاد علی اکبر رشاد و از مدیر محترم گروه سیاست جناب حجت الاسلام آقای دکتر مهاجرنیا تشکر می شود و همچنین از ارزیابان گرامی حجج الاسلام دکتر منصور میراحمدی و دکتر احمد جهان بزرگی و دیگر اعضای محترم شورای علمی گروه آقایان دکتر فراتی، دکتر حکمت نیا و دکتر پورفرد که با نظرات اصلاحی خود در سامان یابی نهایی اثر بذل عنایت داشته اند کمال تشکر را داریم. در خاتمه امیدواریم نظرات و دیدگاه های صائب خوانندگان عزیز و علاقمندان به مسائل فقه سیاسی، ما را در ادامه این راه یاری نماید.

پژوهشکده نظام های اسلامی

گروه سیاست